

A találós kérdés (csak egy kérdést tartalmaz pl. Minek női a szemén a haja? — kukoricának), találós mese: (leírást ad kérdő formula nélkül pl. Karcú termetű virágom, / Tőled várom boldogságom — búza) a leírások szerint közösségi mulattató műfaj volt, szórakoztató jellege ma sem kétséges.

A gyűjteményben bőven akad erotikus jellegű találós, melyek célja leginkább a női hallgatóság zavarba hozása, hatásuk a kétértelműségükben rejlik: a várt sikamlós válasz helyett ártatlan a megoldás pl. Este, mikor lefekszenek, mi áll föl legelőször? — *a vánkus csücske*. Az akkulturáció hatása érezhető az ilyen találóson: Ünnek-vernek mégse sírok / Negyven lábbal táncolok. / Lábam nyomán a papíron / Sorakoznak szép sorok — *írógép*.

A drávaszögi találósok elsősorban képi gazdagságukkal, leleményességükkel ragadják magukkal az olvasót. Néhány sorban megtalálható a megszemélyesítés, hasonlat, ellentét, ritmus pl. Úgy megyen, meg nem áll, / Földön fekszik, fel nem áll, / ágazik, bogazik, / Mégsem levelezik — *folyóvíz*.

A Hold letette, Nap felkapta értékes könyve a jugoszláviai magyar folklórnak.

VAJDA Zsuzsa

„...HA MEGMOZDULOK, AKKOR...”

Szilágyi Ákos: *Teremtények*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Öt ciklust és egy előhangot tartalmaz körülbelül hat ív terjedelemben Szilágyi Ákos második verseskönyve. Élén Kierkegaard-mottó áll, az utolsó előtti, apokaliptikus és előérzetszerű *Szörnyű ugrás* c. szöveg is a dán bölcs szavával zárul: „Alkatomban az az aránytalan, hogy mellő lábaim túlságosan rövidek... hátsó lábaim viszont végtelenül hosszúak. Általában egészen nyugodtan ülök, de ha megmozdulok, akkor az egy szörnyű ugrás lesz mindazok rémületére, akikkel a család és a barátság gyengéd szálai kötnek össze.” A könyv ennek a titokzatos — különc? — „szörnyetegből” származó ugrásnak a lírai története. Igazi, már-már vad, mégsem önmotogató kitarulkozás, éppen megérő telt hangon, meglepetés számba menő műfaji, stílári gazdagsággal, az újabb magyar líra jól-eső nyereségéért. A férfüköltészet *kezdetéről* adnak hírt Szilágyi költeményei, és ez a kezdet a líra történetében mindig is rejtélyesen párosult egy másik, baljós előérzettel, a haláléval; mármint — mindnyájunkéval, mint végzetes históriavesztéssel. A vékony kötet fő erénye talán a *nagy ív*; az intenzíven köznapi, a mindennapjaink civilizációs-közérzeti büdösségéből fölszálló undortól, a rothadás- és hullaszagtól a magányos,

monologikus világrettegésig: egy kozmosz horrorszerű végének sejtelméig feszülnek a versek.

A borító a kötet egyik rétegét tárja elénk a rútságával. Mocskos bérház fotóját látjuk, egy elmosódott körvonalú telefonálással (talán a szerző, aki éppen a fejéhez kap, a hír hallatán?), és a búzló telefonfülkével montírozva. Ama lakkos, lepattogó, talmi foszforeszkáló kosz ez: a 70-es, 80-as éveké. A külalak értelmét a borító hátoldalán álló NYEKK felirat adja meg, mely a kötetcímből leszeletelve-levágva alkalmasint a *teremtme-nyek vég-ére* utal, ama kreatúrákéra, akik/amik arca — a Szilágyitól oly messzi égtájon fénylő Pilinszky Apokrifjében — *üres árok*. A kitűnő fülszövegekből megtudjuk, hogy un. anti-lírával, és részben *akusztikus versekkel* állunk szemben, tehát elsősorban előadásra, megszólalásra szánt művekkel. Az akusztikus törekvés a nyitó *Se Se* ciklusban a legerőteljesebb, egészen az egyes hangértékekkel való manőverezésig hatol. A ciklus kiemelkedő darabja a *NIK* című; ugyanitt található a kötet legjobb, és a 70-es évek újabb lírájának egyik ragyogó műve, a *Gyönyörök kertje*. Ragyogó, mert a régi, klasszikus, zárt műalkotások visszfényében, emlék-aurájában aranylik.

Sokféle rétegen, és hangváltáson át bontakozik ki az említett ív. Vanak itt expresszionisztikus versek. (*Ugrik, vetődik, Nincs hang*). Vanak a század nagy hagyományú új-romantikáját idéző igencsak stilizált plakát-költevények (*Ó, Meghalunk, Hiába, Csakis, Talán*), melyekben a nagyvárosi, az *egykor* agitatív líra emlékei is föltérmenek, Heine és Majakovszkij, Brecht és József Attila intonációi, hangvételei valami édes-elviselhetetlenséggel hullaszagtól kísérvé hangzanak föl. Ennek a rétegnek következetesen visszatérő képei, képi szerkezetei vannak, csak egyet említünk, amely sokat mond: „a föléje nővő talp” (pregnánsan a *Monstrum* és a *Burleszk* címűekben követhető ez a képi logika). E *kultúrkritikai szagban* (Szilágyi költészete már-már hivalkodóan: kultúrkritikai) létezőnek, a költőnek a kétségbeesett, ál-agresszív tiltakozása mindig új stilizációs szintet eredményez, amelyben *visszatérnek* a kommersz városi műfajok mint ősforrások, és mint önnön kultúrájuk leleplezői: a kabaréstanon, a koplé, az orfeumi „dalocska” stb. (El tudnám képzelni, *ha lenne*, akkor a 70-es, 80-as évek Medgyaszay Vilmája tudná énekelni őket). A kultúrkritika haragja a látszatok démoniájából táplálkozik, abból, amit leleplez; tárgyával kölcsönösen kannibalisztikus viszony alakul ki e kötet lapjain.

A hangvétellbeli és tematikus sokrétűsége túl kiemelkedő a Szilágyinál már korábban is erőteljes ritmus- és rímgazdagság, a formának tárgyát leleplező túlbuzgósága (ez helyenként valóban mesterkéltté, egyenetlenné teszi az egész könyvet: a verselés, a szó- és mondatjáték bravúrja mindig kényes dolog, de a szerző ebben is bátor: tudatosan lealacsonyítja, olcsóvá stilizálja *vissza*, klapanciává és rigmussá „züllesztí”, koptatja a verszenét, *mert van neki mit*. Szándékoltan rútit, és megtör sorokat, ha-

misra tördel vissza rímeket (mert ha fordítva lenne: rossz lenne!). Szilágyi higgadtan tör-zúz egy birtokolt poétika biztonságával: minden játék mögött hideg — végig gondolt — megfontolás van, minden forma Mondássá akar lenni itt; hogy ez nem egyenletes törekvés, csak következetes, az természetes. Ennek az akarásnak a mélyebb mozgatóihoz ad fogódzót a *Például ő* című Hamlet-parafrázis, illetve az, amiről a fülszövegen szól a költő, és amiből kitetszik, mennyire vonzódnak az orosz formalisták és Bahtyin korszakos poétikai fölfedezéseihez, irodalomszemléletéhez.

Megemlíthető, hogy vannak látszólag politikai versei, és a „látszólag” azért nyomatékos itt, mert a kötet íróját szokás „jelenségnek” nevezni, ami megtévesztő, félrevezető, és általában azokat sújtja, akik valamilyen formátum vagy — netán — nagyság felé haladnak. A „jelenségről” szólva hajlam fogam arra, hogy a műben a „politikust”, az „ideológust” keressük; és sorok írója ebben az összekeverésben nem hisz, mivel Szilágyi szemmel láthatólag itt és most művet, és nem mást tett le az asztalra. Az álpolitikai versek (*Az irodalmár, A széplélek, Az állambivatalnok, Én mindjárt, Későpolgári gutaütés*) ismét Majakovszkijnak és Brechtnek köszönnek ugyan vissza, de messze túl vannak a fricskán, a pimaszkodáson, sőt „e mai kocsmán”; politikai haragja és mélabúja metafizikai sűrűségű. *Nem aktuális: mélyebb.* Ennek talán legjobb példája a *Comics* c. vers, mely — ha tetszik, ha nem — a 12—13 évvel korábbi „Elmegy a kugli” kezdetű Illés-számnak köszön vissza.

Sok az egymásra rímelő, egymást értelmező darab, Szilágyi szervesen építette kötetét, azon belül van helyük az egyes verseknek (emez összecsengések sorolása és elemzése hosszabb dolgozat keretei között volna megvalósítható). A szerveség legjobb példái talán az egyébként is kiváló prózaversek és szövegek (*Wien, 1945. május, Előadásocska, Szörnyű ugrás* stb.), melyek mintha egymás folytatásai lennének.

Talán a leghitelesebb és a könyvet végül kicsengető réteg az, amelyik az említett nagy ív túlsó végén áll: és ahol jól bírja már az előérzet látogatásait; az undorból, a dühből, a magányos jajokból, az anoním szolidaritásból *fölszálló hideg és letisztult végső zsolozsmázás*, egy leplezetlenül keresett, és megtalálhatatlannak eltűrt transzcendenciához (pl. a *Gyönyörök kertje* rövid szakaszainak imáiban, vagy a *Hlebnyikovban*). Azon a ponton, és az időknél ama rettegett teljességében, ahol és amikor a történelem anyala (vagy emez anyal halála) *lerántja a teremtményekről a maszkokat*. A fenegyerekről, a 20. századi vágánsról, a különörről, a clownról, a csatornaközelben monologizáló „lemezolvas-kultúráról”, a József Attilát sóvárgóról stb. (Ez utóbbi sóvárgás mintegy megszünterve, így annál erősebben van jelen a *Gyönyörök kertjében*, mintha csak egy nagyívű *emlékezés lenne: az Esméletre.*) Így jut el kötetében előrehaladva alkotója valami eredeti végszorongáshoz, apokaliptikus-történelmi halálfélelemhez (*Mindenképpen, Szörnyű ugrás, Előadá-*

soscka), ami ezeket a magánbeszédeket végül előérzeteink *közösségébe*, az akusztikus verseiket; egy közös akusztikai térbe emeli. Valahogy úgy, ahogyan a középkori színjátékokban a protagonista mindössze a közmegegyezést kántálta el, amikor a halál egyenlősítő hatalmáról, és a vég erejéről szólt. A bírálat címéül választott szövegrész ugyanis nem biztosan, nem feltétlenül a teljes vég, de legalább annyira egy ismeretlen kezdet előszava is, amit a *Teremtmény*-kötet alapérzése visszhangoz. Mindaz, ami történt velünk, *nem csak* a vége valaminek, hanem bizonytalan, anoním kezdete is, tehát Szilágyi versbeszéde, mint minden költészet: jóslat, vagyis üdvös nyitottság, meghatározhatatlan jövő, tehát „túl van” a művészetben, bár nem kívüle. Alapszava egy újsághírre írt versében (*Szomorú hír*) bujkál: *majd*.

BALASSA Péter

A SZEGEDI NÉPÉLET ÖSSZEFOGLALÓ MONOGRÁFIÁJA

Bálint Sándor: A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. I—III. Szeged, 1974—1979. A Móra Ferenc Múzeum kiadása

Vannak művek, amelyekhez a sors (a körülmények?, a lehetőségek?, a tudományon kívüli megfontolások?) nem bizonyulnak kegyesnek; ekkor kap lábra a legenda (a mítosz), amely a fölkent beavatottak körében először búvópatakként, majd alig csergedező csermelyként, később zubogó folyócskaként keresi és leli meg az utat. Hogy van egy nagybetűs Opus, a tudós műhelyében tornyosul a Kézirat, amelynek sehogyan sem adatik meg, hogy a Pallas gépének markába kerüljön — hogy Adyt idézzük önnön könyvének megjelenése előtt. Végül aztán — ez a végül általában esztendőket jelent — a Mű mégis kilép kézirati elvarázsolt álmából, s a várakozás villanófényében megméretik: indokolt volt-e a felfokozott várakozás, a legendával szembesített Mű igazolja-e önmagát?

Valahogy így voltunk sokáig Bálint Sándor megjelent munkáit olvasva is: elismeréssel vettük kezünkbe a folyóiratokban, évkönyvekben, helytörténeti monográfiákban megjelent részlettanulmányait, összefoglalásait; a tudósnak és a becsülettel megírt tudományos munkának kijáró megbecsüléssel nyugtáztuk hajlott korának töretlen munkakedvét példázó könyveit, akár népmese gyűjtemény, akár parömiológiai összefoglalás, akár tág horizontú művelődéstörténeti munka volt is az. A tudományos munka olvasmányosságának háttérében azonban sokszor ott munkált annak a néhány félmondatnak, utalásnak az emléke, amely tudni vélte, hogy Bálint Sándor műhelyében, a már így is szinte kerek életmű mellett, ott készül vagy talán már elkészült, s csak kiadóra vár a nagy Mű, az életmű koronája: a szülőváros „szegedi nemzetének” alapvető nagy